

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

TEMPLE MANAGEMENT USING THE PRINCIPLES OF GOOD GOVERNANCE OF AN ECCLESIASTICAL ADMINISTRATIVE OFFICER MONKS ABBOT LEVEL KHON KAEN PROVINCE

พระศักดิ์สาคร มหาวิริโย¹

Phra Saksakorn Mahawiriyo¹

¹มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

¹University of the Thai Chamber of Commerce

Corresponding author e-mail: sacksakhone@hotmail.com

Received: 1 March 2021; Revised: 15 May 2021; Accepted: 20 May 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น และ 2) วิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ด้วยพรรณนาวิธี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 400 กลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ หลักคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 หลักความโปร่งใส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 หลักการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 หลักความคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 หลักนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 และหลักความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.97

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด คือ หลักนิติธรรม การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ ความคุ้มค่า ความโปร่งใส หลักคุณธรรม ซึ่งมีหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่วัดได้นำมาประยุกต์ใช้ และเมื่อนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการกับการบริหารจัดการวัดแล้ว การปกครองที่บกพร่อง ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศาสนศึกษาแก้ปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ การเผยแพร่ เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ การสาธารณสุขการต้องบริหารในรูปคณะกรรมการให้เกิด ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การศึกษาสงเคราะห์ จัดกองทุนช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ต้องทำหน้าที่ช่วยประชาชน โดยเกลี้ยทรัพยากรจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน

คำสำคัญ:

การบริหาร-
จัดการวัด,
หลักธรรมาภิ-
บาล,
พระสังฆาธิการ

ABSTRACT

The objectives of this research article were: 1) to study the state of temple management using the principles of good governance of the monks. Abbot level Khon Kaen Province and 2) an analysis of temple management using the principles of good governance of monks Abbot level Khon Kaen Province This research is quantitative and qualitative research. The data were analyzed with mean, standard deviation and descriptive analysis.

The result of the study found that: The condition of the measurement management by using the principles of good governance Abbot level Khon Kaen Province showed that the opinion level of monks towards temple management using good governance principles Abbot level Overall, it's at a high level. The mean was 4.01. When considering each aspect, it was found that it was at a high level in all aspects. In order from highest to lowest, they were moral principles with an average value of 4.03 principles of transparency. The mean was 4.03. Participation principle It has an average value of 4.02 digits. With an average of 4.01, the rule of law, with an average of 4.01, and the principle of responsibility The mean was 3.97.

The principles of good governance used in the temple management were the rule of law, participation, responsibility, effectiveness, transparency, and Buddhist morality. The success of the temple management was seen in many temples. The integration of good governance made the management of the temple more effective. Education faced some problems i.e. personnel, budget, and effective management methods by integrating with modern science. Propagation was always made to instruct people in morality, by persuading all persons to manage and integrate modern technology. Public facilities were managed and checked by the committee to achieve the transparency. Education Welfare Fund provides assistance to the poor and the disadvantaged in education. Public welfare have to act to help people by distributing resources from the most to the scarce.

Keywords:

Monastery Management, Good Governance, Ecclesiastical Administrative Officer

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา หลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่น และแกนของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษา อบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ ดำรงแพทย์แผนโบราณ และศิลปกรรมแขนงต่างๆ ใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นสถานที่สังเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา จึงถือได้ว่า วัดเป็น

ศูนย์กลางของชุมชนไปทุกชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบันวัดจึงเป็นทรัพย์สินสมบัติร่วมกันของประชาชน (กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553, น. 5)

วัด เป็นสมบัติของสังคม เป็นสมบัติส่วนรวมของประชาชนในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดหรือของชาติ และเป็นสถานที่สำหรับประชาชนได้มาใช้ทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ทางสังคม และทางด้านจิตใจร่วมกัน วัดหนึ่งๆ อาจเป็นของประชาชนในหมู่บ้านหนึ่ง ตำบลหนึ่งหรืออาจเป็นของประชาชนทั้งอำเภอ ทั้งจังหวัด ทั้งภูมิภาคหรือทั้งประเทศก็ได้ ในวัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้ (ปลื้ม โชติชูชูยางกูร, 2550, น. 298) และให้เจ้าอาวาสแต่งตั้งไวยาวัจกรได้แก่ คฤหัสถ์ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต และจะมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ (คชาภรณ์ เจริญศรี และคณะ, 2554, น. 202) ดังนั้น เมื่อวัดมีคนอาศัยอยู่จำนวนมาก จึงต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ

การอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ต้องมีกฎเกณฑ์หรือกฎหมายมาเป็นตัวกำหนดในการประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและประเทศก็ตาม ต้องมีกฎบัญญัติเป็นแบบให้ประชาชนได้ปฏิบัติยึดถือเป็นแนวเดียวกัน แม้กระทั่งการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารจัดการวัด ก็ต้องมีกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรเหมือนกัน โดยเฉพาะวัด หรืออาราม ที่มีเจ้าอาวาสทำหน้าที่ปกครองบริหารจัดการวัดให้เกิดความเรียบร้อยภายในวัดนั้นๆ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงปกครองหรือบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาธิปไตย คือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติวินัย ทรงบริหารคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาและทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระภิกษุสงฆ์สาวก พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่โปรดให้ช่วย กับพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลายผู้เป็นสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมทั้งปวง โดยเป็นการสงฆ์ ผู้เข้าประชุมจึงเป็นสมานสังวาสกัน และจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์และเป็นไปตามพระธรรมวินัย การปกครองภายในหมู่หรือคณะที่เนื่องด้วยพระเถระ เช่น พระอุปัชฌายะ อาจารย์ ปกครองสัทธิวิหาริกและอันเตวาสิก พระเถระปกครองอาวาสิกะ (พระภิกษุในอาวาส) นั้นๆ การปกครองในสมัยพุทธกาล จึงเป็นการปกครองโดยหลักธรรมาธิบาลโดยแท้ (กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521, น. 47)

ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญอยู่กับการเปลี่ยนแปลงในท่ามกลางแห่งโลกาภิวัตน์ สังคมไทยก็ประสบกับภาวะวิกฤติหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการติดยาเสพติดของเยาวชน และปัญหายาเสพติดต่างๆ เช่นฝิ่น แอลกอฮอล์ น้ำท่วม เป็นต้น วัดก็ได้รับผลกระทบจากกระแสแห่งโลกาภิวัตน์และภัยธรรมชาติด้วยเช่นกัน ระบบการบริหารจัดการวัดต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลปกครองบริหารจัดการวัด เป็นผู้พิจารณาตัดสินบทลงโทษ และวางกฎเกณฑ์ให้กับพระภิกษุสามเณรที่อาศัยอยู่ในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และถูกต้องตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ในแต่ละวัดย่อมมีสภาพปัญหาแตกต่างกันไป ระบบบริหารจัดการวัดก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย การศึกษาเรียนรู้แนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น (พระอธิการผจญ อาจาโร, 2553, น. 2)

ในการบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาวัด ควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปแบบของคณะกรรมการ เพื่อระดมความคิดและร่วมมือร่วมใจกันซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ 5 - 7 รูป คฤหัสถ์ประมาณ 7 - 10 คน โดยคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือด้วยดี เมื่อติดต่อหาพบเป็นการภายในเรียบร้อยแล้ว จึงประกาศแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร แล้ววัดประกาศให้ทราบกันทั้งวัดและหมู่บ้าน และจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้เจ้าคณะปกครองเหนือตนตามลำดับทราบด้วย นอกจากนี้ควรจัดให้มีอาสาสมัครรับใช้งานพระพุทธศาสนา โดยใช้เวลาที่ว่างหรือปฏิบัติกิจ

พระพุทธรูปไปพร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันก็ได้ (กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553, น. 8)

เนื่องจากวัดเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารวัดและมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ดังนั้น วัดจึงจำเป็นต้องบริหารจัดการวัดให้เรียบร้อยไปทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารบุคลากรภายในวัด การส่งเสริมการศึกษา การทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการบริหารจัดการศาสนสมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนสมบัติของวัดนั้น มีผู้เข้าไปใช้สอยมากมาย หรือบางครั้งชาวบ้านมีการมีงานอาจจะต้องยืมของภายในวัดไปจัดงาน นอกจากนี้แล้วที่ดินที่ตั้งวัดก็ดีหรือที่ธรณีสงฆ์ก็ดี วัดควรจัดทำโฉนดและขึ้นทะเบียนให้เรียบร้อย เพราะหากไม่ดูแลให้ดี อาจมีการบุกรุกที่วัด หรือที่ธรณีสงฆ์ ทำให้เกิดคดีความขึ้นมาแล้วมากมาย จากสาเหตุดังกล่าวสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงได้วางหลักเกณฑ์แนวทางปฏิบัติตามกฎหมายฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น วัดทุกวัดควรบริหารจัดการศาสนสมบัติตามแนวปฏิบัติที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด แต่บางวัดอาจจะมีศักยภาพไม่เท่าเทียมกัน วัดใหญ่ๆ มีการรับจ่ายเงินมากมีศาสนสมบัติบิตมาก วัดเล็กๆ มีการรับจ่ายเงินน้อยและมีศาสนสมบัติน้อย แต่ไม่ว่าจะเป็นวัดใหญ่หรือวัดเล็กก็จะต้องมีการจัดการศาสนสมบัติไปในแนวเดียวกัน ทั้งนี้ ตามศักยภาพของวัด หากวัดจัดการศาสนสมบัติด้วยความเรียบร้อย ปัญหาที่จะเกิดตามก็น้อยลงไปด้วย หรืออาจไม่เกิดปัญหาเลยก็ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในวัดล้วนเป็นศาสนสมบัติทั้งสิ้น รวมถึงตัววัดด้วย การบริหารจัดการวัดจึงเป็นการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ซึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติของพระพุทธศาสนาที่จะต้องบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด (พระธีระยุทธ อุชจาโร (อมเปย), 2561, น. 1)

การนำเอาหลักธรรมาภิบาล มาใช้กับการบริหารนโยบายของประเทศนั้น หากเราเพียงแต่ลอกเลียนหรือนำเอาวิธีคิดของชาติตะวันตกมาใช้โดยตรงโดยไม่คำนึงถึงสถานะความเป็นจริงในเรื่องเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และวิถีดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในประเทศอย่างสอดคล้องกันแล้ว อาจก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดีได้ ขณะเดียวกันประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้น การนำเอาหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของสังคมไทย ก็จะทำให้ประเทศชาติสามารถดำรงอยู่ได้ การบริหารที่ดีและประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการด้วย ซึ่งหลักธรรมที่น่าสนใจและควรศึกษาอย่างมาก ก็คือ หลักธรรมาภิบาล (อินทรัตน์ ยอดบางเตย, 2547, น. 52)

แนวคิดเรื่องหลักธรรมาภิบาล มีบทบาทอย่างมากต่อหน่วยงานภายในประเทศ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีการนำแนวคิดไปปรับใช้กับหน่วยงานอย่างเห็นได้ชัด มีการปรับลดขนาดของหน่วยงาน ปรับปรุงการบริหารให้มีคุณภาพ มีการบริการสาธารณะต่างๆ เป็นที่พึงพอใจของประชาชน หลักธรรมาภิบาล ได้กำหนดไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า โดยกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่งกำหนดแผนโครงการ เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการหน่วยงานที่รับผิดชอบให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล การบริหารจัดการวัดซึ่งถือเป็นศาสนสมบัติของชาวพุทธทั้งหมดต้องใช้หลักการบริหารจัดการที่ดีที่สุด นั่นคือ หลักธรรมาภิบาล แต่พระสงฆ์และชุมชนรอบวัดจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างไรเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและวิเคราะห์หาคำตอบ (บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, 2544, น. 17) จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าจะจะเป็นแนวทางการบริหารจัดการวัดที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พุทธบริษัททุกฝ่าย ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่สืบทอดศาสนกิจของบรรพชนและดำรงพุทธศาสนาสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยแบบผสม ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น จำนวน 1,207 รูป การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยใช้สูตรทาร์โยมาเน่ ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{(1 + N(e^2))}$$

โดย n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากร (จำนวนทั้งหมด 1207 คน)

E คือ ความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Error) โดยในการวิจัยครั้งนี้กำหนดให้เท่ากับ .05 หรือภายใต้ความเชื่อมั่นที่ 95 %

$$\text{แทนค่าลงในสูตร } n = \frac{1207}{(1 + 1207(0.05^2))}$$

$$n = 300.44$$

จากการคำนวณของขนาดกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 300.44 เพื่อให้เกิดความแม่นยำ งานวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รูป

1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 15 รูป โดยเลือกจากวัดที่ได้รับรางวัลเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ดังนี้

2.1 การสร้างเครื่องมือ

โดยผู้วิจัยได้นำเน้นการสร้างแบบสอบถามในการวิจัยโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ได้แก่

- ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎี หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัย และเพื่อใช้เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

- นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามากำหนดกรอบโครงสร้างของคำถาม โดยกำหนดขอบเขตข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ และตามกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้

- สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนดไว้

2.2 ลักษณะเครื่องมือการวิจัย

1) ลักษณะแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะแบบสอบถาม (Questionnaire) ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดระดับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น จำนวน 30 ข้อ

โดยคำตอบเป็นแบบประเมินค่า Rating Scale ซึ่งเป็นการสร้างคำตอบตามแนวหลักของลิเคิร์ต (Likert) โดยมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ และมีหลักเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ มากที่สุด
4	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ มาก
3	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ ปานกลาง
2	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ น้อย
1	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ดังนั้น ข้อมูลที่วิเคราะห์จากแบบสอบถามที่เป็นมาตรฐานประมาณค่าโดยแปลผลจากค่าเฉลี่ย โดยกำหนดช่วงคะแนน (Class interval) ดังนี้

โดยเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย โดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามหลักแนวคิดของ เบสท์ (Best) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	4.50 – 5.00	แปลว่า มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.50 – 4.49	แปลว่า มาก
ค่าเฉลี่ย	2.50 – 3.49	แปลว่า ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.50 – 2.49	แปลว่า น้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.49	แปลว่า น้อยที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

- ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจนเหมาะสมทั้งเนื้อหาสาระและการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

- นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหาเพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของคำถามในการวิจัย เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหา และโครงสร้าง (Content Validity) รวมทั้งความเหมาะสมของคำถาม โดยใช้แบบวัดดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency : IOC) ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า .5 มาใช้เป็นข้อคำถาม จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของ

ข้อคำถามระหว่าง 1.00 แบบสอบถามทุกข้อมีความเที่ยงตรงของเนื้อหาและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบความถูกต้องเสร็จแล้ว นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดสอบ (Try - out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ จำนวน 30 รูป จากนั้นจึงนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ นำข้อมูลที่ได้ไปทดสอบวัดความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) ของ ครอนบาค (Cronbach) ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ .852

- ผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะที่ได้จากการทดลองใช้พร้อมจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับจริงเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2) ลักษณะแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

สอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น เกี่ยวข้องกับพันธกิจ 6 ด้าน ของพระสังฆาธิการ มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) จำนวน 6 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองกับประชากรกลุ่มตัวอย่างและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 การรวบรวมเอกสารโดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

3.2 การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และส่งหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแก่พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม นำมาประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธี

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น วิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมและในแต่ละด้าน

(n = 113)

ข้อคำถามในแต่ละด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักนิติธรรม	4.01	.308	มาก

ข้อความถามในแต่ละด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักการมีส่วนร่วม	4.02	.341	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักความรับผิดชอบ	3.97	.324	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักความคุ้มค่า	4.01	.320	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักความโปร่งใส	4.03	.341	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักคุณธรรม	4.03	.348	มาก
รวม	4.01	.145	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .145) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักคุณธรรม ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .348) หลักความโปร่งใส ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .341) หลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .341) หลักความคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .320) หลักนิติธรรม ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .308) และหลักความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .324) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักนิติธรรม

(n = 113)

ข้อความถามด้านหลักนิติธรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
จัดให้มีการอบรมหลักธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต	4.10	.702	มาก
มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน	4.09	.713	มาก
มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่	4.00	.731	มาก
พิจารณาลงโทษบรรพชิตด้วยความเสมอภาค	3.99	.749	มาก
ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน	3.89	.738	มาก
รวม	4.01	.308	มาก

ด้านหลักนิติธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .308) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า จัดให้มีการอบรมหลักธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = .702) รองลงมา มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = .713) มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่ ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .731) พิจารณาลงโทษบรรพชิตด้วยความเสมอภาค ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .749) และ ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = .738) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักการมีส่วนร่วม

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านหลักการมีส่วนร่วม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดอบรมและปฏิบัติธรรม	4.07	.736	มาก
มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน	4.05	.670	มาก
ให้บรรพชิตมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด	4.03	.752	มาก
เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน มีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาวัด	3.99	.695	มาก
เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน ร่วมตรวจสอบและติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป	3.97	.750	มาก
รวม	4.02	.341	มาก

ด้านหลักการมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .341) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดอบรมและปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = .736) รองลงมา มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .670) ให้บรรพชิตมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .752) เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน มีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาวัด ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .695) และ เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน ร่วมตรวจสอบและติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .750) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักความรับผิดชอบ

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านหลักความรับผิดชอบ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ	4.04	.687	มาก
มีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น	4.00	.695	มาก
รับผิดชอบช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหาและช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ	3.95	.690	มาก
พัฒนางานของวัดให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม	3.93	.734	มาก
จัดให้มีกรรมการร่วมรับผิดชอบในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารงาน	3.92	.745	มาก
รวม	3.97	.324	มาก

ด้านหลักความรับผิดชอบ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .324) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .687) รองลงมา มีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .695) รับผิดชอบช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหาและ

ช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .690) พัฒนางานของวัดให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = .734) และ จัดให้มีการรวมรับผิดชอบในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารงาน ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = .745) ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักความคุ้มค่า

(n = 113)

ข้อความด้านหลักความคุ้มค่า	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับบรรพชิตและผู้มาท่องเที่ยว ก่อนที่จะมีการก่อสร้างใหม่	4.04	.712	มาก
มีการจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัด เพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชน	4.04	.707	มาก
มีการนำศาสนสมบัติมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า	4.01	.719	มาก
ตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการจัดซื้อ	4.00	.722	มาก
เมื่อเริ่มปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการคำนึงถึงความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ใช้จ่ายไปทั้งหมด	3.95	.712	มาก
รวม	4.01	.320	มาก

ด้านหลักความคุ้มค่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .320) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับบรรพชิตและผู้มาท่องเที่ยว ก่อนที่จะมีการก่อสร้างใหม่ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .712) รองลงมา มีการจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัด เพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชน ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .707) มีการนำศาสนสมบัติมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .719) ตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการจัดซื้อ ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .722) และ เมื่อเริ่มปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการคำนึงถึงความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ใช้จ่ายไปทั้งหมด ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .712) ตามลำดับ

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักความโปร่งใส

(n = 113)

ข้อความด้านหลักความโปร่งใส	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด	4.08	.760	มาก
ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม	4.05	.738	มาก
แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อการตรวจสอบการเงิน	4.04	.717	มาก
แจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้างและหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว	4.03	.745	มาก
แจ้งงบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปี ให้บรรพชิตได้รับทราบ	3.93	.751	มาก
รวม	4.03	.341	มาก

ด้านหลักความโปร่งใส โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .341) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า หากมีอิทธิพลเกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .760) รองลงมา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .738) แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อการตรวจสอบการเงิน ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .717) แจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้างและหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .745) และ แจ้งงบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปีให้บรรพชิตได้รับทราบ ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = .751) ตามลำดับ

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น **ด้านหลักคุณธรรม**

(n = 113)

ข้อคำถามด้านหลักคุณธรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรมและเข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ	4.06	.775	มาก
ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย	4.04	.753	มาก
จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง	4.03	.759	มาก
กล้าตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง	4.02	.736	มาก
ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความไม่ตรีจิต	3.99	.767	มาก
รวม	4.03	.348	มาก

ด้านหลักคุณธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .348) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรมและเข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .775) รองลงมา ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .753) จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .759) กล้าตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .736) และ ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความไม่ตรีจิต ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .767) ตามลำดับ

2. การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล วัดที่มีความพร้อมและมีเจ้าอาวาสที่มีบุญบารมี ได้ดำเนินการบริหารวัดประสบความสำเร็จเป็นจำนวนมาก ประกอบกับคณะสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทำให้การบริหารจัดการวัดเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ผลการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1) การบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง ซึ่งเป็นภารกิจที่เจ้าอาวาสดำเนินการสอดส่อง ดูแลรักษาความเรียบร้อย เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบคำสั่ง กฎมหาเถรสมาคมหรือบัญชาสมเด็จพระสังฆราช วัดบางวัดมักมีปัญหาพระภิกษุสามเณรบางรูปประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป แต่ก็มีส่วนน้อย เพราะองค์การปกครองคณะ

สงฆ์มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองคณะสงฆ์เอง แต่การปกครองของคณะผู้ปกครองวัดยังขาดมาตรการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย การใช้หลักธรรมาภิบาล เช่น หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใสตรวจสอบได้ เป็นเครื่องมือในการปกครองจึงเป็นเทคนิคการบริหารที่ทรงประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) การบริหารจัดการวัดด้านศาสนศึกษา เป็นภารกิจของวัดในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา รวมถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี โท และเอก ในมหาวิทยาลัยสงฆ์และสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาอื่นๆ การจัดการศึกษาของวัดจะมีปัญหาทั้งด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ งบประมาณ ตลอดจนถึงวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ สาเหตุเกิดจากการมุ่งอนุรักษ์วิธีการจัดการศึกษาที่มีมาแต่โบราณ ขาดการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่เข้าไปใช้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ทันสมัย หากมีการเปิดใจรับฟังปัญหาที่แท้จริง และระดมสรรพกำลังทรัพยากรขององค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีทั้งหมด ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ก็จะทำให้คุณภาพการศึกษาทางพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพขึ้นมากกว่าเดิมอย่างแน่นอน

3) การบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่ เป็นภารกิจของวัดด้านการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน ให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้ว น้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรม ทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ และวีดิทัศน์ ภารกิจนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม สภาพปัญหาปัจจุบันวัดต่างๆ มักสอนเน้นแต่ศีลธรรมระดับบุคคล ไม่สนใจระบบโครงสร้าง การเผยแผ่หลักธรรม แม้ไม่ต้องอาศัยการเทศนาหรือการสอนเลย หากสามารถคิดค้นกิจกรรมเพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือกำหนดโครงสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ก็ทำให้ระดับศีลธรรมส่วนบุคคลดีขึ้นได้ งานการเผยแผ่พระศาสนา คือ การนำหรือการยกวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น การบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่ที่ประสบความสำเร็จ ทางวัดได้ใช้หลักธรรมาภิบาล เช่น ใช้หลักการให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและยึดหลักปรีชาญาณ หลักปฏิบัติและหลักปฏิเวธ โดยมีความกล้าที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง

4) การบริหารจัดการวัดด้านการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดลอม การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และศาสนวัตถุ เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ที่สัปปายะ เช่น การก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การบริหารจัดการวัดในด้านนี้มักจะมีปัญหาเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนมาก ทำให้เจ้าอาวาสไม่มีความมั่นใจในวิธีการปฏิบัติ การบริหารในรูปคณะกรรมการจึงเป็นเกาะป้องกันเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี และการปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรม โดยเฉพาะกฎระเบียบของมหาเถรสมาคมก็จะทำให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม นำมาซึ่งประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างถาวร

5) การบริหารจัดการวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาโดยให้เปล่าเพื่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน และการจัดอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การบริหารจัดการวัดด้านนี้ มุ่งช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเพิ่มพูน

ความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย กิจกรรมที่เน้นให้ทุกวัดดำเนินการคือการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่เยาวชน หากได้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นเครื่องมือช่วย ก็จะเกิดผลสำเร็จ เป็นประโยชน์แก่เยาวชนเป็นจำนวนมาก

6) การบริหารจัดการวัดด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัดดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิดแก่เจ็บตาย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มี การดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือเด็ก เยาวชนและประชาชนที่อยู่ในภาวะยากลำบากให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นต้น งานนี้เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน เพราะวัดเป็นสมบัติของประชาชน วัดจึงทิ้งประชาชนไม่ได้ วัดต้องทำหน้าที่เป็นท่อต่อเชื่อมโยงไปยังประชาชนทั้งมวล และเกลี้ยหยดยาจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน เป็นกลไกการลดช่องว่างระหว่างฐานะของพุทธศาสนิกชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

อภิปรายผล

สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น พบว่าระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .145) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักคุณธรรม ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .348) หลักความโปร่งใส ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .341) หลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .341) หลักความคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .320) หลักนิติธรรม ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .308) และ หลักความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .324) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสาธุตวิริญาณ อยู่สุข (2558, น. 95) ศึกษาธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด จากการศึกษาพบว่า ระดับความสำเร็จในการบริหารจัดการพันธกิจของวัดตามหลักธรรมาภิบาลของกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า หลักความโปร่งใสอยู่ใน ระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 รองลงมาได้แก่ หลักคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 หลักการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 หลักความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 ด้านหลักนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล พบว่า หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า หลักความโปร่งใส และหลักคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่วัดได้นำมาประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จเป็นจำนวนมาก และเมื่อนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการกับการบริหารจัดการวัดแล้ว จะเห็นได้ว่า การปกครอง วัดยังขาดมาตรการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย การนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศาสนศึกษา มักมีปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องเปิดใจกว้าง รับฟังปัญหาที่แท้จริงและระดมสรรพกำลังทรัพยากรของวัดที่มี โดยบูรณาการเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ การเผยแผ่ มักสอนเน้นแต่ศีลธรรมระดับบุคคล ไม่สนใจระบบโครงสร้าง การเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็น การสาธารณูปการ ต้องบริหารในรูปคณะกรรมการให้เกิด ความโปร่งใสตรวจสอบได้จะทำให้เกิดความเรียบร้อย ดีงาม การศึกษา

สงเคราะห์ ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาโดยตั้งกองทุนรองรับ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงประชาชนโดยเกลี้ยทรัพยากรจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน ซึ่งสอดคล้องกับ พระอริการผจญ อาจาโร (2553, น. ก) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน พบว่า พระสังฆาธิการและพระลูกวัด มีสภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในระดับน้อยถึงปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ สำหรับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก บทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางสำคัญ ในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคี และร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต สำหรับการส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือกันทั้งวัด และชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย สำหรับการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีภาระรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($= 4.01$, S.D. = .145) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักคุณธรรม ($= 4.03$, S.D. = .348) หลักความโปร่งใส ($= 4.03$, S.D. = .341) หลักการมีส่วนร่วม ($= 4.02$, S.D. = .341) หลักความคุ้มค่า ($= 4.01$, S.D. = .320) หลักนิติธรรม ($= 4.01$, S.D. = .308) และ หลักความรับผิดชอบ ($= 3.97$, S.D. = .324) ตามลำดับ

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า หลักความโปร่งใส และหลักคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่วัดได้นำมาประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จเป็นจำนวนมาก และเมื่อนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการกับการบริหารจัดการวัดแล้ว จะเห็นได้ว่า การปกครอง วัดยังขาดมาตรการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย การนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศาสนศึกษา มักมีปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ต้องเปิดใจกว้าง รับฟังปัญหาที่แท้จริงและระดมสรรพกำลังทรัพยากรของวัดที่มี โดยบูรณาการเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ การเผยแผ่ มักสอนเน้นแต่ศีลธรรมระดับบุคคล ไม่สนใจระบบโครงสร้าง การเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็น การสาธารณูปการ ต้องบริหารในรูปคณะกรรมการให้เกิด ความโปร่งใสตรวจสอบได้จะทำให้เกิดความเรียบร้อย ดึงดูด การศึกษาสงเคราะห์ ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาโดยตั้งกองทุนรองรับ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงประชาชนโดยเกลี้ยทรัพยากรจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูง ควรมีโครงการพัฒนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการวัดด้านการปกครอง
2. มหาเถรสมาคมควรมีการปรับปรุงการศึกษาคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรม-บาลี ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์
3. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมการเผยแผ่เชิงรุก การจัดการงานสาธารณูปการให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ เน้นการจัดการศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้สังคมเห็นบทบาทของพระสงฆ์ที่สร้างศรัทธาแก่ชาวพุทธ

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล เป็นรายวัด รายตำบล รายอำเภอ และรายจังหวัด
2. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักพุทธวิธีบริหาร อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในพันธกิจหลักของวัด 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยนำด้านที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุดมาศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2521). *ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยสังเขปในประวัติการปกครองสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2553). *วัดพัฒนา' 52*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- คชาภรณ์ เจริญศรี และคณะ. (2554). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลิ้. (2544). *รายงานการวิจัยตัวชี้วัดธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปลื้ม โชติขรูญางกูร. (2550). *คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสาธิตวิริญาณ อยู่สุข. (2558). ศึกษาธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด. *Journal of Nakhonratchasima College*, 9(2), 92-102.
- พระธีระยุทธ์ อุชฺจาโร (เอมเปย). (2561). *การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี*. (สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระอธิการผจญ อาจาโร. (2553). *ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- อินทร์ตัน ยอดบางเตย. (2547). *ธรรมรัตน์*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้ากรู๊ป.

